

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 9, 2016

УДК 657:3

О. П. Зоря,

к. с. н., доцент кафедри облік і аудит,

Запорізький національний технічний університет

Т. І. Бучакчійська,

здобувач вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»,

Запорізький національний технічний університет

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКОВІЙ СИСТЕМІ МІЖБАНКІВСЬКИХ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

O. P. Zorya,

cand.sc.(soz.), assistant professor of department of «Accounting and audit»

Zaporozhye National Technical University

T. Buchakchiyska,

Seeker of higher education qualification level "master",

Zaporozhzhye National Technical University

METHODOLOGICAL PRINCIPLES REFLECTED IN THE ACCOUNTSNG SYSTEM INTERBANK LENDING OPERATIONS

Міжбанківський ринок кредитних ресурсів є головною сферою діяльності комерційних банків щодо акумулювання запозичених ресурсів, він являє собою систему, у межах якої банки надають та позичають фінансові ресурси,

забезпечуючи трансфер тимчасово вільних коштів між фінансово-кредитними установами, які мають її надлишок, до тих суб'єктів, що відчують нестачу ліквідності. Важливу роль серед організаційних положень здійснення міжбанківських кредитних операцій виконує сукупність облікових робіт із використанням комплексу облікових документів. Суттєвий вплив на формування облікового забезпечення цих операцій має також нормативно-правова база, її поступовий розвиток створює необхідні умови для створення дієвої системи контролю за отриманими фінансовими ресурсами у процесі міжбанківського кредитування та їхнього ефективного використання.

Interbank market of credit is the main area of activity of commercial banks to accumulate borrowed resources, it is a system within which banks lend and borrow financial resources, ensuring the transfer of temporarily free funds between financial and credit institutions that have the surplus to those entities that lack liquidity. The important role of organizational provisions interbank credit operations perform a set of accounting work using complex accounting documents. Significant influence on the formation of accounting support for these operations has also regulatory framework. Its gradual development creates the necessary conditions for the establishment of an effective system to monitor the financial resources obtained in the interbank lending and their effective use.

Ключові слова: банківські установи, бухгалтерський облік, бухгалтерські проводки, зобов'язання з кредитування, міжбанківські кредитні операції, позабалансові рахунки.

Key words: banks, accounting, accounting entries, credit commitments, interbank lending operations, off-balance sheet accounts.

Постановка проблеми. Актуальність даної теми полягає у том, що повне і достовірне відображення в системі обліку широкого спектра міжбанківських кредитних операцій позитивно впливає на управління банківською ліквідністю не тільки як основного детектора функціонування банківської системи, а й відбиває реальний фінансово-економічний стан країни на світовому фінансовому ринку. Надійна інформаційна база є гарантією прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на досягнення тактичних і стратегічних цілей ведення банківського бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблематики міжбанківських кредитних операцій із позиції бухгалтерського обліку присвячені праці І. А. Волкової, А. М. Герасимовича, П. Є. Житного, Л. М. Кіндрацької, М. О. Сулима, І. М. Парасій-Вергуненко, В. І. Ричаківської, Л. П. Снігурської. Незважаючи на великий обсяг наукових публікацій, вони не охоплюють усіх аспектів такої складної проблеми, якою є ринок міжбанківських кредитних операцій.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження методологічних засад відображення в обліковій системі міжбанківських кредитних операцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні методологічні засади відображення в обліковій системі банків кредитних операцій, пов'язаних з їх проведенням регламентується Інструкцією з

бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ № 481 від 27.12.2007 р. (редакція від 02.12.2015 р., постанова Правління НБУ №8 28 від 26.11.2015 р), яка визначає порядок відображення в бухгалтерському обліку типових кредитних операцій (надання (отримання) кредитів) та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України. Вона розроблена відповідно до Цивільного кодексу України, Законів України "Про Національний банк України", "Про банки і банківську діяльність", інших законодавчих актів України, нормативно-правових актів Національного банку України й основних вимог міжнародних стандартів фінансової звітності. Банк здійснює кредитні операції відповідно до вимог законодавства України і відображає в бухгалтерському обліку за відповідними рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004 № 280 (редакція від 14.06.2016 р., постанова Правління НБУ № 345), залежно від категорії контрагентів, виду кредиту і строків їх використання. Банк відображає в бухгалтерському обліку операції з надання кредиту та отримання кредиту на міжбанківському ринку як операції з похідними фінансовими інструментами, якщо такі операції здійснюються: у різних валютах; з одним і тим самим контрагентом і пов'язані з одним і тим самим ризиком; одночасно і не можуть виконуватися окремо; з однаковим терміном погашення.

У міжбанківській сфері банки можуть одержувати кредити від Національного банку України та від інших банків. Кредитні відносини між комерційними банками визначаються на договірних засадах шляхом укладання кредитних договорів, які мають передбачити: предмет і строк дії договору; способи погашення позики, відповідальність сторін. Співробітництво на ринку міжбанківських кредитів оформляється генеральною угодою. Бухгалтерський облік надання (отримання) міжбанківських кредитів, визнання доходів (витрат) за міжбанківськими кредитними операціями здійснюється на рахунках першого класу плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, що пов'язано з відокремленням відображенням в обліку міжбанківських операцій та операцій з клієнтами. У першому класі "Казначейські та міжбанківські операції" згруповані рахунки для обліку: кредитів, які банки отримують від Національного банку України; операцій, пов'язаних з наданням (отриманням) кредитів банками між собою. Банк здійснює облік заборгованості за кредитами, що придбана в іншому банку, аналогічно до обліку наданих кредитів. Банк оцінює кредити після первісного визнання за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка. Відображення в бухгалтерському обліку процентних доходів і витрат за кредитами із застосуванням ефективної ставки відсотка. Сума дисконту (премії) має бути повністю амортизована на дату погашення/повернення кредиту або до наступної дати перегляду процентної ставки фінансового інструменту, якщо вона змінюється залежно від коливань ринкових ставок. Якщо сума дисконту (премії) за фінансовим інструментом з плаваючою ставкою пов'язана зі зміною кредитного ризику контрагента, вона амортизується протягом очікуваного строку дії фінансового інструменту. Банк відображає в бухгалтерському обліку процентні доходи і витрати за фінансовими інструментами, за якими неможливо визначити величину майбутніх грошових потоків та терміни їх виникнення [кредити овердрафт, відновлювальні кредитні лінії із застосуванням номінальної процентної ставки. Банк відображає в бухгалтерському обліку під час первісного визнання прибуток або збиток на суму різниці між справедливою вартістю фінансового активу або фінансового зобов'язання та вартістю договору в кореспонденції з рахунками дисконту (премії), якщо ефективна ставка відсотка за цим інструментом є вищою або нижчою, ніж ринкова. Різниця між справедливою вартістю фінансового активу або фінансового зобов'язання та вартістю договору за операціями з акціонерами банку відображається в капіталі за рахунками 5 класу та включається частинами до нерозподіленого прибутку (збитку) протягом періоду його утримання або під часу вибуття фінансового інструменту.

Справедливою вартістю фінансового інструменту під час первісного визнання є ціна операції (тобто справедлива вартість наданих або отриманих коштів). Банк визначає справедливую вартість фінансового інструменту, застосовуючи відповідний метод оцінювання, якщо ринок для фінансового інструменту не є активним, зокрема: посилення на ринкову ціну іншого подібного інструменту; аналіз дисконтованих грошових потоків; інші методи, що забезпечують достовірне визначення справедливої вартості фінансових інструментів. Для визначення справедливої вартості кредитів найпоширенішим методом оцінювання є дисконтування грошових потоків. Банк здійснює аналіз доказів, що свідчать про зменшення корисності фінансового активу [наданих кредитів або групи фінансових активів, на кожен дату балансу в порядку, визначеному Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ № 481 від 27.12.2007 р. (редакція від 02.12.2015 р., постанова Правління НБУ №828 від 26.11.2015 р.) та власними методиками і процедурами, розробленими відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності. Банк визнає зменшення корисності та відображає в бухгалтерському обліку резерв, якщо є свідчення зменшення корисності фінансового активу або групи фінансових активів унаслідок однієї або кількох подій, що відбулися після первісного визнання і впливають на величину та/або строки попередньо оцінених майбутніх грошових потоків від використання фінансового активу або групи

фінансових активів. Банк припиняє визнання фінансового активу або групи фінансових активів (далі - фінансовий актив), якщо: а) строк дії прав на грошові потоки від фінансового активу, що визначені умовами договору, закінчується; б) передавання фінансового активу відповідає критеріям припинення визнання. Банк передає фінансовий актив, якщо виконується одна з таких умов: банк передає права на одержання грошових потоків від фінансового активу, які передбачені договором; банк зберігає права на одержання грошових потоків від фінансового активу, які передбачені договором про передавання, але бере на себе зобов'язання сплатити грошові потоки одному чи кільком одержувачам за договором, що відповідає таким умовам: а) банк не має зобов'язання сплатити суми кінцевим покупцям до часу отримання еквівалентних сум від первісного активу; б) умови договору забороняють банку продавати або передавати в заставу первісний фінансовий актив, крім його передавання кінцевим одержувачам як забезпечення зобов'язання сплатити грошові потоки; в) банк має зобов'язання передати будь-які грошові потоки, які він інкасує за дорученням кінцевих одержувачів, без суттєвої затримки. Крім того, банк не має права повторно інвестувати такі грошові потоки, за винятком інвестицій коштами або еквівалентами коштів (як визначено в МСБО 7 "Звіти про рух грошових коштів") протягом короткого строку погашення від дати інкасації до дати необхідного переведення їх кінцевим одержувачам. Проценти за такими інвестиціями передаються кінцевим одержувачам. Банк оцінює межі, у яких він зберігає всі ризики та винагороди від володіння активом під час передавання фінансового активу, з урахуванням такого: якщо банк передає в основному всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом, то він має припинити визнання фінансового активу і визнати права і зобов'язання, створені або збережені під час передавання, окремо як актив або зобов'язання; якщо банк зберігає в основному всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом, то він продовжує визнавати фінансовий актив; якщо банк не передає, не зберігає в основному всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом, то він визначає, чи зберігається контроль за фінансовим активом. Банк не здійснює контроль за переданим активом, якщо сторона, якій цей актив передається, має реальну змогу його продати непов'язаній третій стороні, може здійснити цей продаж в односторонньому порядку без необхідності встановлювати додаткові обмеження щодо такого передавання. Якщо контроль за фінансовим активом не зберігається, то банк припиняє визнання такого активу і визнає права і зобов'язання, створені або збережені під час передавання, окремо як актив або зобов'язання. У разі збереження контролю за фінансовим активом банк продовжує визнавати переданий фінансовий актив у межах його подальшої участі в ньому. Банк визнає різницю між балансовою вартістю фінансового активу, за яким не визнано зменшення корисності, та сумою отриманої компенсації як інші операційні доходи або витрати в разі припинення визнання такого активу. Банк відображає в бухгалтерському обліку суттєві зміни умов договору за фінансовим активом, що не пов'язані із зменшенням його корисності, які відповідають критеріям припинення визнання фінансового активу, як погашення первісного та визнання нового фінансового активу за справедливою вартістю. Будь-які витрати або винагороди, пов'язані з погашенням первісного фінансового активу та визнанням нового, відображаються як інші операційні доходи або витрати від зміни умов договору. Банк припиняє визнання в балансі фінансового зобов'язання або його частини, якщо таке зобов'язання погашено, анульовано або строк його виконання закінчився. Банк відображає в бухгалтерському обліку обмін між позичальником та кредитором борговими фінансовими зобов'язаннями за суттєво відмінними умовами як погашення первісного фінансового зобов'язання та визнання нового фінансового зобов'язання. Аналогічно суттєві зміни умов за фінансовим зобов'язанням або його частиною банк відображає в бухгалтерському обліку як погашення первісного фінансового зобов'язання та визнання нового фінансового зобов'язання. Банк визначає суттєво відмінними такі умови, відповідно до яких чиста вартість теперішніх грошових потоків за новими умовами, дисконтована із застосуванням первісної ефективної ставки відсотка (для фінансового зобов'язання з плаваючою процентною ставкою - ефективної ставки відсотка, що була розрахована під час останньої зміни номінальної процентної ставки), відрізняється щонайменше на 10 % від дисконтованої теперішньої вартості грошових потоків, що залишилися до строку погашення первісного фінансового зобов'язання. Банк відображає будь-які витрати або винагороди як інші операційні доходи або витрати на погашення, якщо обмін борговими фінансовими зобов'язаннями або зміна умов за фінансовим зобов'язанням відображається в бухгалтерському обліку як погашення первісного фінансового зобов'язання та визнання нового фінансового зобов'язання. Банк коригує балансову вартість фінансового зобов'язання на будь-які витрати та винагороди за ним і здійснює їх амортизацію за ефективною ставкою відсотка з урахуванням змінених грошових потоків, якщо обмін борговими фінансовими зобов'язаннями або зміна умов за ними не відображається в бухгалтерському обліку як погашення. Банк відображає в бухгалтерському обліку отримані/сплачені комісії, що є невід'ємною частиною доходу/витрат за фінансовим інструментом, до часу видачі/отримання кредиту (траншу за кредитною лінією) за рахунком 3600 "Доходи майбутніх періодів"/3500 "Витрати майбутніх періодів". Банк у разі надання/отримання кредиту відображає на рахунку неамортизованого дисконту/премії за кредитами суму наперед отриманих (сплачених) комісій та амортизує їх на процентні доходи (витрати) протягом дії фінансового інструменту. Банк здійснює розподіл суми наперед отриманих/сплачених комісій, що є невід'ємною частиною доходу/витрат за фінансовим інструментом, за траншами кредитної лінії, на пропорційній основі з урахуванням умов договору про кредитну лінію. Банк у разі ненадання кредиту відображає суму отриманих (сплачених) комісій відповідно до договору на рахунках комісійних доходів (витрат), якщо строк наданого зобов'язання з кредитування закінчується. Банк здійснює облік кредитних в

іноземній валюті та банківських металах, а також нарахування доходів і витрат та формування спеціальних резервів аналогічно до порядку обліку кредитних операцій у національній валюті. Банк відображає в бухгалтерському обліку курсові різниці від переоцінки суми кредиту та вкладу (депозиту), а також нарахованих за ними процентів та сформованих спеціальних резервів в іноземній валюті та банківських металах у зв'язку зі зміною офіційного курсу гривні до іноземних валют за рахунком 6204 "Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами". Банк здійснює облік заборгованості за кредитами, що придбана в іншому банку (небанківській фінансовій установі), аналогічно до обліку наданих кредитів. Банк під час первісного визнання відображає в бухгалтерському обліку придбані кредити з дисконтом за їх справедливою вартістю за відповідними рахунками для обліку кредитів залежно від категорії контрагентів, виду кредиту і строків їх використання без розподілу за складовими балансової вартості [нараховані проценти, дисконт (премія)]. Банк здійснює облік заборгованості за кредитами, що продана іншому банку (небанківській фінансовій установі), аналогічно до проданих іпотечних кредитів. Банк відображає в бухгалтерському обліку продаж активів з відстроченням платежу відповідно до їх економічної суті за рахунками з обліку кредитів згідно з Планом рахунків бухгалтерського обліку банків України. Банк відображає операції з продовження строку дії кредитних договорів у бухгалтерському обліку за відповідними рахунками з обліку короткострокової або довгострокової заборгованості Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України залежно від строку, що визначається від дати продовження строку дії договору до дати їх погашення. Банк здійснює бухгалтерський облік нарахованих, отриманих (спланих), наперед отриманих (спланих) доходів за кредитними операціями згідно з порядком, установленим нормативно-правовими актами Національного банку України з бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України. Банк визнає процентний дохід за фінансовими активами, за якими визнано зменшення корисності, на балансову вартість такого активу з використанням ефективної ставки відсотка, що застосовує для дисконтування оцінених очікуваних грошових потоків під час визначення зменшення корисності фінансового активу. Банк на дату припинення визнання (продаж, погашення, прощення або відступлення прав вимоги) фінансових активів, за якими визнано зменшення корисності, здійснює нарахування процентного доходу, амортизацію дисконту/премії, оцінку на зменшення корисності та в разі необхідності коригує суму резерву.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Активний розвиток ринку міжбанківських кредитних операцій підвищує значення сегмента кредитного ринку та зумовлює зростання його ролі як інструменту підвищення ліквідності банківської системи, отримання додаткових відсоткових доходів зі зменшеними ризиками, підвищення потенціальних можливостей реалізації грошово-кредитної політики, набуття ринком міжбанківських кредитних операцій певних ознак індикатора стійкості банківської системи України. Науково-методологічні і практичні питання обліку міжбанківських кредитних операцій потребують дослідження, особливо в частині облікового забезпечення міжбанківського кредитування з орієнтацією на формування дієвих механізмів управління банком як складною динамічною системою.

Список літератури.

1. Банківські операції: Підручник За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка . –Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
2. Бублик Є. О. Підвищення ролі міжбанківського кредитування як інструмент забезпечення стабілізації банківської системи України [Текст] / Є. О. Бублик // Науковий журнал Інституту економіки та прогнозування «Вісник» – Київ. – 2014. – № 9. –С. 13–16.
3. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, Постанова Правління НБУ № 481 від 27.12.2007 р.
4. План рахунків бухгалтерського обліку банків України, Постанова Правління НБУ від 17.06.2004 № 280.
5. Сулима М. О. Обліково-аналітичне забезпечення міжбанківських кредитних операцій в Україні [Текст] / М. О. Сулима // Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук – Київ. – 2011.

References.

1. Dziubliuk, O. V. (2009), *Bankivski operatsii* [Banking], Vyd-vo TNEU «Ekonomichna dumka», Ternopil, Ukraine, p.696.
2. Bublyk, Ye. O. (2014), "Enhancing the role of interbank lending as a tool for stabilizing the banking system of Ukraine", *Naukovyi zhurnal Instytutu ekonomiky ta prohnozuvannia «Visnyk»* , vol. 9, pp. 13–16.
3. National Bank of Ukraine, Instruction on accounting of credit, deposit (deposit) operations and the formation and use of reserves for credit risks in banks of Ukraine NBU Board Resolution number 481 of 27.12.2007.
4. National Bank of Ukraine, Plan of Accounts for banks of Ukraine NBU Board Resolution number 280 of 17.06.2004.
5. Sulyma, M. O. (2011), "Accounting and analytical support interbank lending transactions in Ukraine", Ph.D. Thesis, Kyiv.